

tân'da ibarelerindeki akıcılık ve kinayelerindeki dikkatin benzersiz olduğunu söyler. Selmân gazelde de Sa'dî-i Şîrâzî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin takipçisidir. Özelikle Sa'dî'nin tesiri açıktır. Selmân ile Hâfız-ı Şîrâzî'nin gazellerindeki vezin, kafiye ve mazmun beraberliği aralarındaki yakın irtibata işaret etmektedir. Hâfız, Selmân'ı zamanın önde gelen kişisi ve şiir ülkesinin padişahı olarak över. Selmân, Farsça ve Türkçe yazan daha sonraki şairler tarafından örnek alınmış, şiirlerine nazîreler yazılmıştır.

Eserleri. Selmân'ın bütün şiirlerini içeren ve 21.500 beyit kadar olduğu belirtilen külliyyatı şu eserlerden oluşmaktadır: 1. *Dîvân*. Kaside, gazel, terakibibend ve terciibendlerle sâkinâme, kıta ve rubâîler ihtiva eder. Kasidelerin büyük çoğunluğu Celâyirli Hasan-ı Büzürg, eşi Dilşâd Hatun ve Sultan Üveys için söylenmiştir. İlhanlı sultan ve vezirleriyle ilgili methiyelerin sayısı daha azdır (nşr. Mansûr-ı Müşfik, Tahran 1336, 1367 hş.). 2. *Cemşid ü Hürşid*. Sultan Üveys'in isteği üzerine 763 (1361) yılında onun adına kaleme alınmış bir mesnevidir. Hezec bahrinde olup 2700 beyitten fazladır. Nizâmî-i Gencevî'nin *Hüsrev ü Şîrin*'i örnek alınarak yazılan mesnevide hikâye aralarında başka vezinlerde gazel, rubâî ve kıtalar bulunmaktadır. Eser Ahmedî'nin ve Cem Sultan'ın aynı adlı Türkçe mesnevilerine kaynaklık etmiştir (nşr. J. P. Asmussen – Ferîdun Vehmen, Tahran 1348 hş./1969). 3. *Firâknâme*. Mütakârib bahrinde bir mesnevi olup 1100 beyit kadardır. Şair bu manzumeyi de Sultan Üveys için yazmıştır. Eser üzerine Davut Ali Katnik bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1993). AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). Çeşitli kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası bulunan Selmân'ın şiirleri ilk defa *Külliyyât* adı altında taş baskıyla neşredilmiş (Bombay 1890), yakın zamana kadar iki defa daha yayımlanmışsa da üzerlerinde henüz tam bir çalışma yapılmamıştır. Bu şiirleri son olarak *Külliyyât-ı Selmân-ı Sâvecî* adıyla Abbas Âlî-i Vefâî neşretmiştir (Tahran 1383 hş./2004). Şairin "Bedâiyu'l-eshâr" adlı kasidesini Veyis Değirmençay Türkçe'ye çevirmiştir (*Selmân-ı Sâvecî'nin Masnu' Kasidesi Bedâiyu'l-Eshar*, Erzurum 1999).

BİBLİYOGRAFYA :

Selmân-ı Sâvecî, *Dîvân* (nşr. Mansûr Müşfik), Tahran 1336 hş., Taki-i Tefazzulî'nin *Mukaddime'si*, s. yek-si u du; Abdurrahman-ı Câmî, *Baharistan* (trc. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2002, s. 116-117; Devletşah, *Tezkire*, s. 257-263; Ali Şîr Nevâî, *Mecâlisü'n-nefâ'is* (trc. Hakîm Şah Kazvî-nî – M. Fahrî-yi Herâtî, nşr. Ali Asgar-i Hikmet),

Tahran 1363 hş., s. 353-354; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklim* (nşr. Cevâd Fâzıl), [baskı yeri ve tarihi yok] (Kitâbfurûşî-yi Ali Ekber İlmi), II, 522-525; Browne, *LHP*, III, 260-271; Reşid Yâsemî, *Tetabbu' ve İntikâd-i Ahvâl ve Âşâr-i Selmân-ı Sâvecî* 709-778 h., Tahran 1307 hş.; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 1004-1022; Şibî Nu'mânî, *Şî'ru'l-'Acem* (nşr. M. Taki Fahrî-Dâî-yi Gîlânî), Tahran 1368 hş., II, 150-164; Bahâeddin Hürremşâhî, *Hâfiznâme*, Tahran 1366 hş., I, 79-85; *Mecmû'a-i Makâlât-ı Kongre-i Cihânî-yi Selmân-ı Sâvecî*: 23-24 Ürdibeşti 1377 Sava, Tahran 1380/2001; Mirza Abdullah b. Abdulgaaffâr-i Tebrîzî, "Selmân-ı Sâvecî", *İrânşehr*, sy. 4, Berlin 1922, s. 66-70; N. Gülsüm Emîni, "Selmân-ı Sâvecî ve Cemşid ü Hürşid Mesnevisi", *Sû Fen- Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, sy. 12, Konya 1998, s. 71-91; Tahsin Yazıcı, "Selmân", *IA*, X, 458-461; M. Glünz, "Salmân-ı Sâwâdjî", *EI*² (İng.), VIII, 997-998; Hadice Butrânî, "Selmân-ı Sâvecî", *DMT*, X, 260-262.

ADNAN KARAIMAİLOĞLU

SELMÂNÎYYE

(السلمانیه)

Sahâbeden Selmân-ı Fârisî'yi
(ö. 36/656 [?])

yücelterek onun insanların
hakikate giriş kapısı olduğunu
iddia eden ve Siniyye diye de anılan
aşırı gruplara verilen isim
(bk. GÂLÎYYE; SELMÂN-ı FÂRÎSÎ).

SELSEBİL

(السلسبیل)

Cennetin pınarlarından birinin ismi
veya sıfatı.

Kur'an'da *selsebîl* kelimesi, cennette iyi insanlara ihсан edilecek nimetlerden söz eden, "Onlara orada zencefil karışımı bir kadehten içirilir; -içindeki- orada selsebîl diye isimlendirilen bir pınardandır" meâlindeki âyetle geçer (el-İnsân 76/17-18). Müslim'de yer alan bir rivayete göre ("Hayz", 34) bir yahudi din adamının, "Cennete ilk defa kimler girecek?" şeklindeki sorusuna Hz. Peygamber, "Muhacirlerin fakirleri" cevabını vermiş; "Cennet yolunda içecekleri nedir?" sorusu üzerine de, "Onlara cennette selsebîl diye adlandırılan bir pınarın suyundan içirilir" buyurunca yahudi, "Doğru söyledin" demiştir. Abdurrahman b. Avf hakkındaki bir hadiste, "Allah onu cennetin selsebîlinden suvarın" veya, "Allah'ı Abdurrahman b. Avf'ı cennetin selsebîlinden (selselinden [İbnü'l-Esrî, II, 389]) suvar" denilmektedir (*Müsned*, VI, 299, 302; Tirmizî, "Mevâkîr", 25; İbn Balabân, XV, 456). İbnü'l-A'râbî'ye göre selsebîl Kur'an'dan önce bilinen bir kelime değildir; dolaşısıyla kelimenin türemiş olduğu bir kök

yoksa da genellikle dil âlimleri selsebîlin "selise", "selle" veya "selsele" köklerinden geldiğini kabul eder. Zemahşerî'ye göre buradaki "bâ" harfi zâit olup akıcılık anlamını pekiştirmek için ilâve edilmiştir (*el-Keşşâf*, IV, 198).

Lugatlarda ve tefsir kaynaklarında selsebîl kelimesinin "akıcı ve yumuşak olma" anlamına gelen *selâset* ve "peşpeşe gelme" mânasındaki *teselsül* ile ilişkisi üzerinde durulur. Pınarın sıfatı olarak "kesintisiz ve hızlı akma", su vb. içeceklerin sıfatı olarak "tadı iyi, içimi kolay, boğazdan kolayca geçen" gibi anlamlara sahip olduğu ve "selsâl, selsel" kelimelerinin de aynı mânada kullanıldığı belirtilir. Hz. Ali'ye atfedilen bir açıklamaya göre selsebîlin aslı "sel sebîlen" (bir yol iste) şeklinde bir cümledir. Bu rivayet doğru ise söz konusu ifadede, bu şekilde nitelenen cennet pınarından ancak imanları ve hayırlı amelleriyle ona ulaşma çabası gösterenlerin içebileceği anlamı çıkar. Zemahşerî ise Arap diline uygun düşmekle birlikte bu açıklamanın zorlama ve hatta uydurma olduğunu belirtir.

Basra nahivcilerinden bazıları selsebîlin sürekli akmasından dolayı cennetteki pınarın sıfatı olduğunu, bazıları ise güzelliğinden dolayı pınarın bu şekilde anıldığını söyler; bir kısmı da selsebîli pınarın adı yani özel ismi kabul eder. Küfe nahivcilerinin bir kısmı kelimeyi "boğazdan kolaylıkla geçen" anlamında sıfat, bazıları pınarın özel ismi, bazıları da "içimi kolay ve tatlı" mânasında suyun niteliği saymıştır. Bu yorumları aktaran Taberî kendi görüşünü şöyle açıklar: "Âyetteki 'selsebîl diye isimlendirilen' ifadesi pınarın sıfatıdır. Boğazdan geçişi ve akışı rahat olduğu, ayrıca cennet ehlinin emrine verilmiş olup akışını istedikleri yere doğru değiştirebildikleri için böyle nitelendirilmiştir." Taberî ayrıca müfessirlerin selsebîl kelimesinin özel isim değil sıfat olduğunda ittifak ettiğini belirtir. Türkler, kelimenin bu anlamlarından ilham alıp suyun kademeli olarak aktığı sıralı yalıklara selsebîl demişler ve taş işçiliğinin zarif örnekleriyle selsebiller üretmişlerdir (bk. SELSEBİL).

Selsebîl kelimesi, klasik şiirde âb-ı hayât gibi sevgilinin dudağındaki lezzet ve ölüm-süzlük özelliğinden kinaye olarak sıkça kullanılır. Cennette olması, devamlı akması, herkesin ona ulaşamaması gibi sebeplerle de edebiyatta selsebîl âşıkın arzuladığı bir mekân olarak geçer (Çalap seni nice şiirin dudaklı halk etmiş / Ki selsebîl utandır leblerin zülâlinden [Nesîmî]). Bazan şarabın mest edici tesiri selsebîl ile ölçü-

lür (Selsebîlin aynıdır sūfî mey-i gül-fâmîmîz [Zâtî]). Yine güzel şiiirin mest edicilik özelliği de selsebîl ile ölçülür (İşidenler kelâm-ı fâhîrim fart-ı letâfetten / Sanırlar selsebîl-i feyz olur cârî zebânımdan [Leskofçalı Galib]).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "sell" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, II, 389; *Lisânü'l-'Arab*, "sell (selsel)" md.; *Firûzâbâdî*, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "sell" md.; *Müsned*, VI, 299, 302; Taberî, *Câmi'u'l-be-yân*, XXIX, 219-220; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 351, 352; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), IV, 198-199; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIX, 142-143; Nisâbü'rî, *Garâ'ibü'l-Kur'ân*, XXIX, 125; İbn Balabân, *el-İh-sân fî takrîbi Şahîhi İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnaûd), Beyrut 1412/1991, XV, 456; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXIX, 160-161; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5507-5508; M. Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîrû't-Ta-hîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, XXIX, 396; T. W. Haig, "Selsebîl", *İA*, X, 463; A. Rippin, "Salsabil", *EI*² (Ing.), VIII, 999.

LÜTFULLAH CEBECİ

SELSEBİL

(السلسبيل)

İslâm mimarlığında ve bahçe geleneğinde su şırlıtısı ve serinlik yayan estetik görünümü ve su öğelerine verilen ad.

Kur'ân-ı Kerîm'de İnsân sûresinde geçen (76/18) **selsebîl** kelimesi cennetteki berrak bir su kaynağını, Osmanlı mimarlık terminolojisinde göze ve kulağa huzur verecek biçimde düzenlenmiş yapay çağlayanları ifade eder. Bu su oyunlarının ilham kaynağını insanları etkileyen ve onların hayal dünyasını coşturan doğal çağlayanlarda aramak gerekir. İslâm dünyasında cennet bahçelerinin bu dünyadaki yansımaları olarak görülen bahçelerde selsebillerin varlığı -kelimenin etimolojisi gibi- bu simgeci yaklaşımla örtüşmektedir. Selsebillerin ilk defa nerede ve ne zaman tasarlandığını tesbit etmek mümkün değildir. Fakat en azından milâttan sonra I. yüzyıldan itibaren Roma konut mimarlığı çerçevesinde var oldukları bilinmekte, örneğin Pompei'deki bir villada görkemli biçimde süslenmiş basamaklı bir çağlayan bulunmakta ve söz konusu konut bu sebeple "Büyük Çeşmeli Villa" diye adlandırılmaktadır. İslâm dünyasında selsebiller hemen yalnızca saraylarda, kasırlarda, köşklere ve yalılarda kullanılmıştır. Zarif görünimleri ve çevrelerine yaydıkları su şırlıtısıyla huzurlu bir hava meydana getirmeleri yanında özellikle sıcak yaz günlerinde bulundukları mekânı serinletirlerdi. Resmî törenlere mahsus bazı mevkilerde selsebillerin siyasi boyutlu sembolik bir iş-

levi olduğu da düşünülebilir. Ayrıca mistik yorumlarla yoğrulmuş kültür ortamlarında bunların dinî-tasavvufî kaynaklı boyutunun olup olmadığı tartışmaya açıktır. Türk-İslâm mimarlığındaki örnekleri incelemiş olan Ahmet Süheyl Ünver ile Yılmaz Öng'e'nin önerdikleri tipolojiye göre selsebiller üç grup altında ele alınabilir.

Basamaklı Selsebiller. Suyun bir çanak-tan diğerine aktarıldığı bu tip selsebillerden Osmanlı mimarlığının klasik dönemine ait iki örnek Topkapı Sarayı'nda teşhis edilebilir. Bunlardan biri Harem'de 1578 tarihli III. Murad Odası'nda yer alır. İki basamaklı olan selsebil Bursa kemerli bir nişin içine yerleştirilmiştir. Üstte eksende yer alan burmalı lüleden akan su basamakların ön yüzlerindeki dokuz lüleden geçmektedir. Bu lülelerin eksende yer alanları üstteki gibi burmalı olup diğerlerinden daha büyük tutulmuştur. Söz konusu üç lüle akan suyun miktarını ayarlamakta ve "su mûsikisi"nin akort anahtarları gibi görev yapmaktadır. Selsebilin ayrıca bu mekânda hünkârın maiyetiyle yaptığı sohbetleri kamufle etmek gibi bir işlevi olduğu da ileri sürülmüştür. Diğerisi ise Sünnet Köşkü'nde yer alır (XVI. yüzyılın başlarına ait yapı XVII. yüzyılın ortalarında elden geçirilmiştir). Haliç'e bakan pencerelerin yan yüzeylerine karşılıklı yerleştirilen basamaklı dört selsebil de haznelerin yüzeyi stilize çiçek kabartmalarıyla bezelidir.

Lâle Devri'nden itibaren su mimarlığına ilişkin yeni tasarımlar ve yeni öğeler Osmanlı bahçelerinde kendini gösterir. En çok dikkati çeken, yapay çağlayanların ve bunlarla bağlantılı havuzların geometrik

ve aksiyal bir bahçe tasarımı içinde yer almasıdır. Batı'dan gelen bu yeni fikirlerin yerel zevke uyarlanmış olması da kayda değer bir husustur. Nitekim çağlayanlarda yataylık tercih edilmiş, düşeylikten ve onun meydana getireceği anıtsallıktan kaçınılmıştır. Fransız bahçelerinin anıtsal su oyunları, Osmanlı bahçelerinde mütevasi görünümü ve insanî boyutlara sahip çağlayanlara dönüşmüştür. Su oyunlarına her ne kadar çağlayan denilmişse de bunları açık havada yer alan, basamaklı tipte büyük selsebiller diye nitelemek mümkündür. Dönemin ünlü şairi Nedîm şiirlerinde de bu çağlayanları selsebil olarak anmıştır.

III. Ahmed ile Sadrazam Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın 1722'de Kâğıthane deresi kenarında yaptırdıkları, Lâle Devri'nin simgesi haline gelen Sâdâbâd mesiresi bu yeni bahçe düzeninin ilk defa uygulandığı yerdir. Derenin suyu "cedvel-i sîm" diye anılan, mermer rıhtımlarla kuşatılmış bir kanaldan geçerek ve birbirini izleyen iki yapay çağlayanı dökülerek Sâdâbâd Sarayı'nın önündeki havuzda toplanmaktaydı. Daha sonra I. Mahmud (1740), II. Mahmud (1809, 1812, 1816) ve Abdülaziz (1862-1863) tarafından onartılan bu çağlayanlar barok üslûba has dalgalı bir hat üzerinde gelişen dört basamaktan meydana geliyordu. Saray çevresinde ortaya çıkan her yenilik gibi bu çağlayanlı bahçeler de XVIII. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul mesirelerinde hızla yayılmıştır. Birçok örnek arasında Silâhdarağa Bahçesi'nde, Havuzbaşı'nda Selim Paşa Bahçesi'nde ve Kuruçeşme'de Muhsinzâde Yalısı'nın bahçesinde yer alanlar zikredilebilir.

Topkapı Sarayı'nın kıyı köşklere, XVI. yüzyıl sonlarında inşa edilen ve 1747'de I. Mahmud tarafından onarımı yaptırılan Yalı Köşkü'nde Haliç cephesinin ekseninde törenlerde tahtın konulduğu kaidenin önünde yer alan minyatür çağlayan biçimli selsebil dikkat çekici bir örnektir. Yalı Köşkü'nün özellikle kaptan-ı deryâların deniz zaferlerinden dönüşlerinde padişah tarafından karşılanmaları için kullanıldığı, öte yandan Türk simgeleri dünyasında suyun her zaman bereket ve selâmet gibi kavramları ifade ettiği hesaba katılırsa konumu oldukça aykırı görülen bu selsebilin burada simgesel bir işlevi olduğu düşünülebilir.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde yine Batı kökenli, ancak bu defa romantik İngiliz bahçelerinden mülhem yapay mağaraların Osmanlı başşehrini bahçelerini istilâ

Topkapı Sarayı'nın Sultan III. Murad Köşkü'nde klasik üslûpta yapılmış basamaklı selsebil

